

προμνήματα μιᾶς συφορᾶς. Τὸ ἡλιοβασίλεμμα δὲν ἦταν ὅπως ἄλλοτε. Καὶ τὸ ρολοῖ τῆς γειτωνειᾶς χτυποῦσε ὑπόκωφα. Καὶ μέσ' στα μάτια τῆς Ἀγνῆς ποῦ ἀστράφτανε κᾶτι ξυπνοῦσε ποῦ ἔμοιαζε σᾶν ἀναπόφευκτο. Καὶ τᾶβλεπε ὅλα ἡ Βιοργινία. Κι' ἄς προσπαθοῦσε νὰ καθησυχᾶσῃ τὸ παιδί της.

Κι' ἄξαφνα ἐκεῖ ποῦ ἐπέμενε στὴν ἄσκοπη παράκλησή της . . . ξέσπασε ἡ θύελλα.

Ἡ Ἀγνή ἔμεινε ὠχρὴ κι' ἀκίνητη.

Ἡ Βιοργινία ἔτρεξε στὴ πόρτα κι' ἀφοῦ τὴν ἀνοιξε σπασμωδικά, ἄρχισε νὰ φωνάζῃ:

„Γρηγόρη! . . . Ἀγησίλαε! . . . Κλείστε τὰ παράθυρα! . . . κλείστε τὰ παράθυρα!“

Δ. Κεφάλαιο.

I

Κ' ἦταν τὸ βράδυ ποῦ κατέληξε στὴ θύελλα.

Τὰ βράδια ποῦ τελειώνουνε μὲ θύελλες πολλὰ εἶνε στὴ ζωὴ μας. Καὶ σκοτεινιάζει ὁ οὐρανὸς καὶ γίνεται πιὸ μαῦρος κι' ἀπ' τὴ νύχτα. Μὰ τέτοια θύελλα, σᾶν τὴ νύχτα ἐκείνη, ἦταν στὴ χώρα μας μοναδική. Παλιὰ παράδοση ἀπὸ θύελλες ἔχει ἡ χώρα μας, γι' αὐτὸ εἶνε ἡ χώρα μας ξεγυμνωμένη — καὶ σπάνια ἀπάντησα ἕνα δέντρο ποῦ ἔστω γερομένο ἢ ἕνα χαμόκλαδο ποῦ ἔστω νὰ σέρνεται στὴν ἔκτασή της. Παντοῦ εἶνε ἐρήμια καὶ μὲ κόπο ἀχάριστο παλεύουν ὅσα σπίτια δὲ γκρεμίστηκαν ἀκόμα νὰ ἰσχυρισθοῦνε

τὴν ὑπόστασίν τους! Κι' ὅσοι γυρίσανε ἀπὸ ταξείδια μακρυνὰ δὲ βρῆκαν στὴ πατρίδα τους παρὰ μιὰ ξενητεία πιδ ἀνήλιαγη ἀπ' τὴ ξενητεία ποῦ γνώρισαν μακριά της. Καὶ γκρεμισμένα βρῆκανε τὸ σπίτια ὅσα τὰ χέρια τους ἔχτισανε καὶ γιὰ ὅσα μάτωσαν τὰ χέρια τους. Γιατὶ ν' ἀφίσουν τὴ πατρίδα τους καὶ νὰ ξενητευθοῦν ὅταν ἀκόμα ἦταν καιρὸς γιὰ ν' ἀποτρέψουνε τ' ἀνεπανόρθωτο; Ποῦ πήγανε καὶ ξαναγύρισαν ἀπάτριδες; Τὸ δρόμο ποῦ τραβήξανε, μεσοστρατὶς τὸν ἐγκατέλειψαν — γιὰτὶ ὅσοι δρόμοι ἀπόξω εἶνε ἀπ' τὰ σύνορα, στὴ συφορὰ εἶνε ποῦ τραβᾶνε. Γιατὶ ξεκίνησαν προτοῦ γνωρίσουνε τὸν ἑαυτό τους; Τοὺς θάμπωσε ἢ ἔκτασις κ' εἶνε παιδιὰ ποῦ χάθηκαν μέσ' στὴν ἀπόσταση. Μὰ ὅσο μακριὰ κι' ἂν εἶνε ἢ ἀπόστασις, στὸ γυρισμὸ εἶνε ποῦ τελειώνει ὁ δρόμος μας — κι' ὅποιος γιὰ μιὰ φορὰ ἀπαρνήθηκε, στὸ γυρισμὸ του πιά δὲ ξαναβρίσκει ὁ, τι ἀπαρνήθηκε.

Καὶ τὸ τραγοῦδι ἑνὸς διαβάτη ἀπόκοσμου ποῦ τοὺς ἐπρόλαβε στὸ γυρισμὸ τους, ἀκούγεται ὅσες φορές ἢ νύχτα ἀπλώνεται στὴ χώρα τους:

„Μεσοστρατὶς τὸ δρόμο ἐπῆραν πίσω!
 „Καὶ τέρμα βρῆκαν πάλι τὴν ἀρχή τους
 „κ' εἶχαν μαζί τους
 „γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ τὸ ψωμί τους.
 „Τὸ δρόμο εἶχαν ἐμπρός τους πάντοτε ἴσο
 „κι' ἄφθονα δῶρα βρῆκαν στὴ γιορτή τους.
 „Γιατὶ ἄσωτα παιδιὰ ἦσαν ποῦ ἢ μετάνοια
 „στα πατρικά τους πάλι τὰ λιμάνια
 „τοὺς ἔφερε χλωμοὺς κι' ἀποσταμένους
 „μὲ τὴ παληὰ χλαμίδα σκεπασμένους
 „στὴν ἄσβεστη φωτῆὰ ξανανοιωμένους.

„Τὰ σπίτια εἶχαν γιομίσει μὲ λιβάνια!

„Συχωρεμένοι ἀπὸ τὸ κόσμο πιά

„στὰ σπίτια ποῦ γεννήθηκαν κοιμῶνται,

„παντρεύονται μὲ φῶτα καὶ βιολιά,

„παντρεύονται μ' ὅσα εἶχαν χτὲς παιδιὰ

„γιατὶ ἀπὸ σήμερα δὲ ξέρουν πιά

„ποῦθε κρατιῶνται!

„Γιατὶ εἶχαν πάει νὰ βροῦν ὅ, τι δὲ βροῦσαν

„κι' αὐτοὶ ποῦ φαντασιῶσαν

„τὸν ἴσο δρόμο παίρνοντας πῶς θάχουν

„αἰῶνια τὸ ἴδιο μέτρο 'ς ὅ, τι ἂν λάχουν

„μέσ' στὰ ἴδια τους τὰ βήματα χαθῆσαν

„καὶ τὰ ἴχνη τους ποτὲ δὲ ξαναβροῦσαν!“

Κ' εἶνε στὴ χώρα μας, ὅσες φορές περνάει μιὰ θύ-
ελλα καὶ πέφτει ἡ νύχτα, τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ποῦ ἀκούγε-
ται. Κι' ὅλοι ὅσοι ἀκοῦν ἀπὸ μακριὰ τὸν ἦχο του κλει-
δώνουνε τὶς πόρτες τους καὶ κλειοῦνε τὰ παράθυρα γιατί
φοβῶνται τὴ φωνὴ τοῦ Πεπρωμένου. Κ' εἶνε μονάχος του
ὁ τραγουδιστὴς — κ' εἶνε τοῦ κόσμου ἀπάνου του ἢ κα-
τάρρα ποῦ τὴν τραβάει μὲ πίστη κι' αὐταπάρηση. Γιατὶ
κραιέται ἀπὸ ἓνα σοῖ ψηλὸ μὰ ξεχασμένο ἀπ' τοὺς αἰῶνες
ποῦ ἤρθανε στεγνοὶ κι' ἀχάριστοι. Γι' αὐτὸ εἶνε ἡ χώρα
μας ξεγυμνωμένη ἀπὸ τὶς θύελλες καὶ πάντοτε καινούργιες
θὰ ξανάρχονται, γιατί εἶνε ἡ Μοίρα μας — τοῦ χαλασμοῦ
εἶνε ἡ Μοίρα — ποῦ πλανήθηκε στὴ χώρα μας.

Τὸ βράδυ ὅμως ἐκεῖνο ἦταν ἡ θύελλα μοναδική. Ἔτσι
ποῦ οἱ πιὸ παλῆοι στὸ τόπο μας ὠρκίσθηκαν πῶς δὲ ξα-
νάειδαν στὴ ζωὴ τους δεύτερη ποῦ νὰ τῆς ἔμοιαζε. Κι'
ἀκουσα ἀργότερα πῶς ὅσοι βρέθηκαν τὸ βράδυ ἐκεῖνο στὸ

ἕπαιθρο δὲ ξαναγύρισαν στὰ σπίτια τους. Πόσο εἶχε δίκη ἡ Βιργινία ὅταν ἀπάντησε στὰ λόγια τῆς Ἀγνῆς: „Μὴ λές πῶς θάρθη κι' ἄλλη θύελλα . . . γιατί γι' αὐτὴν πιὰ δὲ κρατᾶνε οἱ στέγες μας!“ . . .

II

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο ἐτέλειωσε καὶ μὲ τὴ καταδίκη τοῦ Χρησιδῆ.

Ἀπ' τὸ πρωτὶ εἶχε ἀρχίσει ἡ δίκη καὶ μιὰ ιδιαίτερη συγκίτησις ἐπικρατοῦσε στὴ πρωτεύουσα. Τὸ κίριο τοῦ Κακουροδικείου ἦταν πλημμυρισμένο ἀπὸ κόσμο. Γιατὶ ἦταν ἐπὶ τέλους κάτι ποῦ μποροῦσε νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ τὴ πιὸ ἀπαιτητικὴ περιέργεια.

Οἱ ἔνορκοι μοιάζανε σὰ ν᾿εἶχανε ξυπνήσει μὲ μιὰ συνείδηση λιγάκι ἀμφίβολη. Κ' ἔτσι περσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ κρεμώσαντε ἀπὸ τὶς χειρονομίες καὶ τὶς γκριμάσσες τῶν ἀνθρώπων μὲ τὶς παράξενες σκούφιες.

Οἱ μάρτυρες, ὅσοι περάσανε, ἦσαν ἄσημοι — κι' ὅσα εἰπωθῆκαν ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ μὲ τὸ χέρι στὸ Εὐαγγέλιο ἦσαν κοινὰ κι' ἀπὸ τὰ πιὸ συνηθισμένα. Τ' ὄνομα τῆς Ἀγνῆς ἀκούστηκε χωρὶς ἀπόκριση κι' ὁ λόγος δόθηκε στὸν Εἰσαγγελέα.

Ἐπάρχει ἓνας ἄνθρωπος στὴ κοινωνία — κ' εἶνε ἀπ' τοὺς πιὸ περίβλεπτους — ποῦ πληρώνεται ἀπ' τὴ πολιτεία γιὰ νὰ κατηγορῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶνε συνήθως μαῦρος καὶ κοκαλιασμένος, ψηλὸς καὶ μὲ μιὰ ἀπάθεια ἐξαιρετικὰ χαρακτηριστικὴ. Μιὰ εἶνε πάντοτε ἡ ἐντιολή του: νὰ κατηγορῇ! Κι' ὅταν μιλάῃ κ' ὑποστηρίξῃ τὴν ἀποψή του, ποῦ εἶνε πάντα ἡ ἴδια, δείχνει μεγάλη κλίση στὶς ἀποστροφές καὶ στὶς πιὸ ἐξευγενισμένες ἐκφράσεις. Γιατὶ εἶνε

σχεδὸν πάντοτε ἄνθρωπος μὲ γοῦστο καὶ μὲ τρόπους κοι-
νωνικοῦς ποῦ εἶνε ἀναμφίβολα παραδειγματικοί. Κί' ὅταν
σηκῶνεται ἀπ' τὸ κάθισμά του, ποῦ εἶνε ψηλότερα ἀπ' τὸ
ἔδωλιό του κατηγορουμένου, ὅλοι τους ξέρονν πῶς θ' ἀρ-
χίσῃ ὁ λόγος του καὶ μὲ τί λόγια θὰ τελειώσῃ. Γιατὶ ὅσο
κι' ἂν ἐπιμένῃ ἡ Νομοθεσία σὲ μιὰ εἰκωνικὴ διάψευση,
γιὰ μὲνα εἶνε ἀναμφίβολο ὅτι μιὰ εἶνε ἡ ἄποψις ποῦ ὑπ-
αγορεύει ἡ πολιτεία στὸ δημόσιο κατήγορό της καὶ ποῦ
στὴν ὑποστήριξή της ἐπιβάλλεται πολλὲς φορές ἡ παρὰ-
βλεψις καὶ τῆς ἀλήθειας ἀκόμα.

Ἔτσι καὶ στὴν ὑπόθεσι τοῦ Χρησιτίδη δὲν ἄλλαξε ὁ
εἰσαγγελεὺς τὴ τακτικὴ του. Τοῦ ξαναδόθηκε ἡ εὐκαιρεία
ν' ἀναδειχθῇ ἀντάξιος τῆς ἀποστολῆς του καὶ νὰ σηκῶσῃ
περήφανα ἢ μᾶλλον μὲ μιὰ ἀποκρουστικὴ ὑπεροψία τὸ
μέτωπό του „πάνου ἀπ' τὰ ἐρείπια τῆς κοινωνίας“. Μὲ
τέτοια λόγια ἦταν ποῦ στόλισε καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀγορεύ-
σεώς του. Ἄπ' ὅσα εἶπε — κ' εἶπε πολλὰ κι' ὄρες πολ-
λὲς ἀπασχόλησε τὸ δικαστήριον — ἀξίζουν μερικὰ μιὰ κα-
τὰ λέξη ἀπόδοσι. Ἔτσι ὅταν τέλειωσε τὴν εἰσαγωγὴν του
— καὶ στὴν εἰσαγωγὴν του μίλησε γιὰ τὴ τάξιν καὶ ὁμό-
νοια στὴ κοινωνία, γιὰ τὸ σκοπὸν καὶ τὴ κατηγορικὴ προο-
τακτικὴ τῶν κανόνων τοῦ Δικαίου, πρὸ πάντων ὅμως γιὰ
τὴ σχέσιν τοῦ Δικαίου μὲ τὴν Ἠθικὴν — ἄρχισε τὴν κυ-
ρίως ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια:

„Ἐνας πατέρας ποῦ σκότωσε τὸ γυιό του προσάγεται
στὸ ἔδωλιό του κατηγορουμένου!“

Ἐδῶ τὰ μάτια τοῦ ἀγριέψανε. Κ' ἐξακολούθησε μ'
ἕναν ἔντονον θεατριισμόν:

„Πρὸς Θεοῦ! κύριοι ἔνορκοι! Ἡ στιγμὴ ποῦ διέρχε-
ται τὸ Δίκαιο εἶνε ἐξαιρετικὰ κρίσιμη. Προσέξτε στὴν ἐτυ-

μηγορία σας μήπως ανσίζετε τόπο στήν ὑποψία ὅτι ἡ πα-
τρική ἐξουσία στέκεται πάρα πάνου ἀπό τὸ Νόμο καὶ τὴ
Πολιτεία.

Κ' ἐπακολούθησε στὸν ἴδιο τόνο ὀλόκληρη ἡ ἀγόρευ-
σίς του. Τὸ συμπέρασμα του τέλος πάντων ἦταν ὅτι δὲν
πρόκειται γιὰ τίποτα λιγώτερο ἢ περισσότερο παρὰ γιὰ φόνο
ἐκ προμελέτης. Πῶς κατάφερε νὰ συνδυάσῃ τοὺς συλλο-
γισμοὺς του καὶ νὰ ἐξαρθήσῃ αἰτιολογικὰ τὴ πρότασή του
ἀπ' τὰ δεδομένα τῆς ὑποθέσεώς μας, θὰ μοῦ μείνῃ πάν-
τοτε ἀνεξήγητο.

Κι' ὁ ἐπίλογός του ἤχησε ἀκόλουθα:

„Ἐπικαλοῦμαι τὸ ἀναμφισβήτητο τῆς ἀντιλήψεώς μου
καὶ παίρνω ἀπάνου μου τὸ βᾶρος τῆς εὐθύνης της. Κύ-
ριοι ἔνορκοι! Διώξτε ἀπὸ μέσα σας κάθε συναίσθημα ποῦ
θὰ μπορούσε νὰ ντροπιάσῃ τὸν ἀνδρισμό σας καὶ δείξτε
στὸ κόσμο ὀλόκληρο ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμα στὴ κοινωνία
στοιχεῖα ἱκανὰ νὰ δόσουν στήν Ἀνθρωπότητα ἕνα παρὰ-
δειγμα ἀντάξιο τῶν παραδόσεων ἑνὸς μεγάλου παρελθόν-
τος!“

Ἐπειτα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διακοπὴ ὁ λόγος δόθηκε στήν
ὑπεράσπιση. Ἐνας ἄνθρωπος κοντόχοντρος καὶ κόκκινος
σηκώθηκε λιγάκι δειλιασμένα καὶ φάνηκε γιὰ μιὰ στιγμή
σὰ νὰ ζητοῦσε νὰ μυριστῇ τὴν ἀτμόσφαιρα ποῦ ἐπικρα-
τοῦσε γύρω του.

Κι' ἄρχισε ἀκόλουθα τὴν ἀγόρευσή του:

„Πολὺ μ' ἐξέπληξαν τὰ λόγια τοῦ κυρίου εἰσαγγελέως!
Πολὺ μ' ἐξέπληξε ἡ μέθοδος τῶν συλλογισμῶν του! Πο-
λὺ μ' ἐξέπληξαν οἱ θεωρίες του γιὰ τὴ κοινωνικὴ δια-
φθορά!“

Κ' ἐξακολούθησε σὲ μιὰ παράταξη ἀνεξάντλητη ὁ

παραλληλισμὸς τῶν διαφορῶν αὐτῶν „ἐκπλήξεων“, ἐνῶ τὸ πρόσωπὸ τοῦ σὲ κάθε νέα του ἐκπληξη κοκκίνιζε περισσότερο.

Κι' ὁ συνήγορος, ἀφοῦ προσπάθησε μὲ κάθε του σωματικὴ καὶ Ψυχικὴ δύναμη νὰ „ἐκμηδενίσῃ“ — ἦταν ἡ λέξις ποῦ μεταχειρίσθηκε ὁ ἴδιος — τὴ πρόταση τοῦ εἰσαγγελέως, κατέληξε στὴ φράση:

„Σᾶς ἐξορκίζω, κύριοι ἑνορκιοὶ! Ἄν ἔχετε καὶ σεῖς γονεῖς ἢ καὶ παιδιά, γυναίκα ἢ . . .“

Ἐδῶ μπερδεύτηκε λιγάκι ἡ γλῶσσα του γιατί δὲν εὔρισκε τὸ ἀντίστοιχο ποῦ θὰ συμπλήρωνε ἀρμονικὰ τὴ φράση του. Μὰ γρήγορα ἔκρουσε τὴν ἀμηχανία του κάτου ἀπὸ μιὰ φωνὴ ποῦ ἐκλόνησε τὸ κτίριο ὀλόκληρο:

„Σᾶς ὀρκίζομαι, κύριοι ἑνορκιοὶ! Δὲν πρόκειται γιὰ φόνο ἐκ προμελέτης!“

Ὁ Χρησιτίδης ἔχαμογέλασε μελαγχολικὰ καὶ μ' ἓνα νεῦμα κουρασμένο εὐχαρίστησε τὸ συνήγορό του ποῦ ἔβαλε κι' ὄρκο ἀκόμα, ποῦ ἐρυποκινδύνευσε καὶ τὴ ψυχὴ του ἀκόμα γιὰ νὰ σώσῃ τὸ πελάτη του.

Κι' ὁ πρόεδρος ἔδωσε τὸ λόγιστὸ κατηγορούμενο, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ εἰσαγγελεὺς, μ' ἓνα χαμόγελο ὑστερόβουλο καὶ εἰρωνικὸ, ἀρνήθηκε ἀνταπάντηση.

Ὁ Χρησιτίδης δὲν ἐφάνηκε διατεθειμένος νὰ ὀσηκωθῇ. Μιὰ παράξενη ἔκφρασις ἐσκέπασε τὸ πρόσωπό του.

Καὶ ἡ ἔντονη φωνὴ τοῦ προέδρου ξανακούστηκε:

„Τὸ δικαστήριον, κατηγορούμενε, δὲν θὰ περιμείνῃ τὴν ἀπολογία σου.“

Μὰ ἐκεῖ ποῦ εἶχε σκοπὸ νὰ ὀρίσῃ τὴ σειρά τῶν ἐρωτημάτων γιὰ τοὺς ἐνόρκους, σηκώθηκε ἄξαφνα ὁ Χρησιτίδης κ' ἔτσι ἀκούστηκε ἡ φωνὴ του:

„Κύριε πρόεδρε!“

Καὶ κάποια δύναμις σταμάτησε κάθε ἀναπνοὴ μέσα στὴν αἴθουσα. Κάποιο μυστήριο ἄγγιζε τὸ ξεδιάλυμά του. Κι' ὁλωνῶν τὰ μάτια στράφηκαν σὰ διψασμένα πρὸς τὸ Χρησιδίη.

Κ' ἐκεῖνος πρόσθεσε:

„Ποιὸς θ' ἀρνηθῆ στὴν ἀγάπη ἑνὸς πατέρα νὰ σκοτώσῃ τὸ παιδί του;“

Ἡ ἀπόφασις ἐβγήκε — ὅπως καθένας τὸ περίμενε — καταδικαστικῆ. Πάντως ἐγλύτωσε τὴ λαιμητόμο γιὰ νὰ μείνῃ ὅμως ἰσόβια στὴ φυλακῆ.

Ἄν καὶ ἀργὰ, δὲν εἶνε ἐντούτοις ἄσκοπο νὰ ζητήσω ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ἄδεια νὰ προβῶ στὴν ὑπεράσπιση ἑνὸς ἄδικα καταδικασμένου.

Ἡ ἀπολογία τοῦ Χρησιδίη ἦταν διαφοροῦμενη. Σκότωσε τᾶχα τὸ παιδί του ἐπειδὴ δὲ μπορούσε νὰ βλέπῃ τὸ μέτωπό του σιγματισμένο — ἢ μήπως καὶ τὸ σκότωσε ἀπ' τὸν οἶκτο ποῦ ξεχείλισε ἀπ' τὴ πατρικὴ στοργή του ὅταν ἀντίκρουσε μπροστὰ στὸ σπίτι του νὰ τὸ τραβᾶνε σᾶσκυλλιά σὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Δικαιοσύνης;

Κ' οἱ δυὸ ἐξηγήσεις στὸ ἴδιο συμπέρασμα μᾶς φέρνουν: ὁ πατέρας σκότωσε τὸ γυιό του ἀπ' τὴν ἀγάπη τὴν ἀτέλειωτη ποῦ τοῦ εἶχε. Ἄν ἡ ὀργὴ ἑνὸς πατέρα δὲν εἶνε ποτὲ δικαιωμένη — πόσο λιγώτερο οἱ συνέπειές της! — στὴν ἀγάπη του καὶ στὴ στοργή του ἀναγνωρίζω τὸ δικαίωμα νὰ φτάνουν ὡς τὴ πιὸ παράτολμη ἀπόφαση. Γιατὶ μιὰ τέτοια ἀπόφασις σημαίνει αὐτοθυσία κι' αὐταπάρηση.

Οἱ ἄνθρωποι ποῦ εἶνε βαλμένοι ἀπὸ τὴ Πολιτεία νὰ κρίνουνε καὶ νὰ δικάζουνε τίς πράξεις μας δὲ ξέρουν τίποτα περσότερο ἀπὸ ἄρθρα κι' αὔξοντες ἀριθμοῦς. Ὅλοι

τους έχουν γι' ἀριθμούς ἀπέραντο μνημωνικὸ. Κ' οἱ γνώσεις τους εἶνε συνήθως βραβευμένες ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιον κ' ἀπ' τὸν Ἄρειον Πάγον. Κι' ὅμως . . . τί λίγο ξέρουν τί σημαίνει ἡ ἀποστολή τους. Ἔτσι ὅπως εἶνε σήμερον τὸ Δίκαιο ἀναιρεῖ μονάχον, τὴν ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεώς του. Πίσω ἀπὸ γράμματα νεκρὰ ζητάει αὐθαίρετα νὰ πνίξῃ τὴ ζωὴ καὶ τὴ πραγματικότητά. Κάθετί ποῦ τὸ δεδομένο του τυχαίνει νὰ συμπέσῃ ἐξωτερικὰ μὲ τὴ περίπτωσιν ποῦ ἡ πρόνοια τοῦ ποινικοῦ νόμου περιέβαλε μεσ' ἑστὰ τυπικὰ ὅρια ἑνὸς ὠρισμένου ἄρθρου, δὲν εἶνε μοναχὰ παράνομον — γιὰ αὐτὸ θᾶψαντε μόνον ἀντίληψιν ἰδιωτικὴν . . . — μὰ εἶνε καὶ κατὰ πάρα πάνου: εἶνε ἀσυγχώρητον καὶ πρέπει νὰ ὑποστῇ τις συνέπεις ποῦ τ' ὠρισμένο αὐτὸ ἄρθρον περιλαμβάνει σὴν ἀπειλή του. Οἱ τόσοι ἀστάθμητοι παράγοντες, ποῦ ὀρίζουν κάθε διάθεσίν μας ὡς καὶ κάθε ἀπέναντι τῆς ἀντίδρασίν μας, ξεχνιῶνται πίσω ἀπὸ τὸ τύπον καὶ τὴ συναίσθησιν ἑνὸς παρεξηγημένου καθήκοντος. Κι' ὁ κόσμος' ἔτσι πάει μπροστὰ καὶ κάθε μέρα πολιτίζεται περισσότερο. Ἀλλίμανο ἴσ' ὅσες γεννηῆς θάρθουνε ἀκόμα! Ποῦ εἶνε ὁ χρυσὸς, ὁ λίβανος κ' ἡ σμύρνα ποῦ θὰ καληνωρίσουνε τὸν ἐρχομὸν τους; . . .

III

Οἱ δύο γυναῖκες ἔμειναν ἀγκαλιασμένες ὡς ποῦ τῆς θύελλας ἢ ὄρμη ἀρχισε ἀγάλι-ἀγάλι καὶ μ' ἓνα ψυχοράγημα φριχτὸ νὰ ὑποχωρῇ σὲ μιὰ σιωπὴ νυχτερινὴ ποῦ ὄλο ἀπλωνόταν πρὸ πλατειὰ ἑστὰ ἐρείπια ἀπάνου ποῦ εἶχε ἀφίσει πίσω του ὁ κατακλεισμὸς.

Κ' ἦταν μεσάνυχτα ὅταν χωρίστηκαν. Στὸ καλη-

νύχτισμά τους όμως κάτι ξυπνοῦσε μέσ' στα μάτια τους
ξρωτηματικά :

„Πέρασε τ'άχα ἡ θύελλα;“

Μὰ καθεμιὰ φύλαξε τὴν ἀπάντηση γιὰ τὸν ἑαυτό της.
Καὶ χωριστήκανε. Ἡ Βιοργινία κλείστηκε μέσ' στὸ δω-
μάτιό της — γιατί ἐκοιμώταν χωριστὰ ἀπ' τὸν ἄντρα της —
κι' ἄγρουπνη ἀπόμεινε τὴ νύχτα ὀλόκληρη. Μὰ τρεῖς φορὲς
ἐκλείδωσε τὴ πόρτα της καὶ δὲν τὴν ἄνοιξε ὡς ποῦ ἡ μέρα
φώτισε. Γιατὶ ἔξω ἀπὸ τὴ πόρτα της φοβώταν κάποιον
ἀπάντημα θανάσιμο

„Βιοργινία! Βιοργινία!“, ἄκουσε μιὰ φωνὴ βραχνὴ
προῦ-προῦ. „Ἄνοιξε μου!“

„Καλὴ μέρα, Γρηγόρη“, τοῦ λέει ἀνοίγοντας τὴ πόρτα.

Μὰ ἐδῶ σταμάτησε καὶ τὸν ἐκύτταξε τρομαγμένη.

„Δὲν ἐκοιμήθηκες, Γρηγόρη; . . . Ποῦ ἦσουν ἀπόψε,
Γρηγόρη;“

Ἐκεῖνος ἔμεινε βουβὸς κι' ἀκίνητος.

„Γρηγόρη!“, ξανάρχισε ἡ Βιοργινία κ' ἡ φωνὴ της
ἔτρεμε, „πῶς εἶνε τὰ μάτια σου ἔτσι! . . . Μίλα μου . . .
πέσ μου . . . γιατί τὰ ῥοῦχα σου εἶνε σ' ἄν κουρελιασμένα!
. . . τί κρύβεις πίσω ἀπ' τὴ σιωπὴ σου! . . . Μὲ τρομά-
ζεις, Γρηγόρη, μίλα μου . . . πρέπει ν' ἀκούσω!“

Ἡ μορφὴ του ἄξαφνα ἀγρίεψε, τὰ μάτια του ἄναψαν
καὶ κάτι τὶ φριχτὸ ἐπέρασε ἀπὸ πάνου τιν. Κ' ἐμίλησε:

„Βιοργινία!“, ἐφώναξε σ' ἄν τρελλός, „δὲ φταίω, Βιο-
ργινία, ὄχι, δὲ φταίω . . . Ἐσὺ . . . ἐσὺ φταῖς σὲ ὄλα . . .
σὲ ὄλα φταῖς ἐσὺ . . . Γιατὶ . . . πέσ μου: γιατί νὰ μὴ μὲ
κάνης νὰ νοιώσω πῶς εἶσαι γυναίκα μου . . . πῶς εἶσαι
δική μου; . . . Γιατὶ νὰ μὲ κρατήσης μακριὰ ἀπ' ὄσα ἕνας

άντρας έχει τόσο ανάγκη και ποῦ χωρὶς αὐτὰ δὲ μπορεῖ ἕνας άντρας νὰ ζήσει;

Καὶ προχώρησε μὲ μιὰ χαιρεκακία ποῦ ἄγγιζε στὸ πιὸ κορυφωμένο μῖσος:

„Νά! . . . Νά! . . . ἤρθε ἡ στιγμή ποῦ θὰ μετανοιώσης γιὰ τὸ τρόπο ποῦ ὡς τὰ σήμερα μεταχειρίστηκες ἀπέναντί μου! . . . Μιὰ μέρα βρίσκουν ὅλα τὴν ἐκδίκησή τους!“

Καὶ πρόσθεσε πιὸ μαλακά:

„Μὴ φαντασθῆς . . . ὄχι! σ' ὀρκίζομαι . . . Δὲν τὴν ἐξόλησα τὴ τέτοια μέρα . . . δὲν ἦταν ἀπ' τὴ θέλησή μου . . . ὄχι! Τὸ αἷμα μου ἦταν μόνο, Βιογινία, καὶ μέσα στὸ αἷμα μας ἐκπληρώνει τὸ Πεπρωμένο τὴν ἐκδίκησή του!“

Τὰ μάτια του ξανάναψαν κ' ἐξακολούθησε:

„Νὰ ποῦ μᾶς φέρνει ὅτι δὲν εἶνε φυσικό! Μὰ ἐσὺ δὲν ἤξερες ποτέ σου τίποτε ἄλλο ἀπ' τὴ δικαίωση τοῦ ἑαυτοῦ σου . . . Κι' ὅλα τ' ἄλλα ἦσαν γιὰ σένα βρώμικα . . . κι' ὅλα τ' ἄλλα ἦσαν γιὰ σένα σιχαμένα . . . καὶ δὲν ἐγύμνωσες ποτὲ τὰ στήθια σου μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο ποῦ . . . τέλος πάντων ἦταν άντρας σου! . . . Καὶ τώρα . . .;“

Ἐνα ξεκαρδισμένο γέλοιο ἐπακολούθησε τὰ λόγια του. Καὶ συντριμένος ρίχτηκε ἀπάνου στὸ κρεβάτι.

„Θεέ μου!“ ἐπρόλαβε ἡ Βιογινία νὰ φωνάξῃ κ' ἔτρεξε σὰν τρελλὴ ἔξω ἀπ' τὴ πόρτα τῆς πρὸς τὸ δωμάτιο τῆς Ἄγνης. Γιατὶ δὲν ἄργησε νὰ μαντέψῃ τὸ κακὸ ποῦ τὴ βροῆκε.

Τὸ δωμάτιο ἦταν κλειστό. Τ' ἄνοιξε δίχως νὰ χτυπήσῃ. Κύτταξε μέσα τρομαγμένη.

Τὸ δωμάτιο ἦταν ἀδειανό.

IV

Ἄπ' τὰ μεσάνυχτα εἶχε πάψει ἡ θύελλα. Καὶ τὸ ξημέρωμα εἶχε ἀρχίσει.

Ἐνα παιδί με βραδουλὰ κι' ἀφηρημένα μάτια ἐγύριζε στοὺς δρόμους. Τὰ φανάρια ἦσαν ἀκόμα ἀναμμένα καὶ μόλις φώτιζαν μιὰ πόλη νεκρή.

Καὶ τὸ παιδί προχωροῦσε. Ποιὸ δρόμο εἶχε μπροστά του; . . . ποῦ πήγαινε; . . . πρὸ πάντων ὁμως: ποῦθε ἐρχότανε;

Βαρεῖες ἐπέφτανε ἀπ' τὶς στέγες οἱ σταγόνες τῆς βροχῆς. Κ' ἡ πόλις ἔμοιαζε σὰ νὰ ξυπνοῦσε ἀπὸ ἓνα ὄνειρο ποῦ ἀπειλοῦσε ἐπαλήθευση. Γιάτι ἄκουσα πολλές φορές νὰ λένε: ὅσα γέννιῶνται μετὰ τὸ χάραμμα δὲ βγαίνουνε ποτέ τους ψεύτικα!

Ἐνα σοκάκι ἀπόμερο, σὶς πιὸ μακρυνές καὶ κακοφημισμένες συνοικίες τῆς πρωτεύουσας, στάθηκε ἄξαφνα τὸ παιδί καὶ κύτταξε περίεργα γύρω του. Κάποιο τραγοῦδι χτύπησε σ' αὐτιά του. Κ' ἦταν βραχνὸ τραγοῦδι ποῦ ἔμοιαζε σὰ νὰ ξεψύχαγε.

Κ' ἔσκυψε κάπου κι' ἄκουσε τὸν ἦχο του πιὸ καθαρό. Γιατὶ ἔβγαινε ἀπὸ ἓνα σπίτι ὑπόγειο.

Καὶ τὸ τραγοῦδι ἦταν ἀτέλειωτο μὰ ὁ ἦχος του μονότονος. Κάποια ἱστορία ξανάλεγε ποῦ ἦταν καιρὸ λησμονημένη.

Καὶ τὸ *refrain* του ἔμοιαζε ἀκόλουθα:

„Αγάπησα καὶ πάλι ξαναγάπησα

„ἐπόνεσα, ξαναπονάω καὶ πάλι

„κι' ἄς εἶνε γιὰ τὴν ἴδια πάντα ἀγάπημου

„κι' ἄς εἶνε γιὰ τὴν ἴδια πάντα ἀγκάλη.“

Καὶ τὸ τραγοῦδι πάντα ἐτέλειωνε στοὺς ἴδιους στίχους, στήν ἴδια ἐξομολόγησι. Οἱ ἄνθρωποι ποῦ τραγουδοῦσαν εἶχαν φωνές βραχνές καὶ κουρασμένες. Μὰ τραγουδοῦσαν σωσιὰ κ' ἐπίμονα. Κάποιος πόνος ἔβγαινε ἀπ' τὰ λόγια τους . . . ἢ μᾶλλον ὄχι: ἓνα παράπονο ἦταν μόνο, μὰ ἓνα παράπονο μονότονο καὶ σκοτεινό.

Καὶ ποιὸς δὲ ξέρει αὐτὴ τὴν ὥρα ποῦ γιομάτη εἶνε ἀπὸ πίκρα κ' ἀπογοήτευση. "Ὅταν ἀρχίζῃ ἡ μέρα νὰ ξεσκίση μὲ τὴν ἄσεμνη ὠμορφιά της τὸ σκοτάδι . . . καὶ παίρνουν ὅλα μιὰ ὄψη κίτρινη κ' ἀμαρτωλὴ — λίγο πιὸ πέρα . . . πίσω ἀπ' τὸν ὀρίζοντα μαζεύονται οἱ ψυχές, ὅσες τὴ νύχτα λυτρωθήκανε, καὶ κλαῖνε γιὰ τὴ συμφορὰ μας. Κ' εἶνε κοπέλλες ἀπὸ σοῖ ἀρχοντικό.

Καὶ κάποιος εἶνε πάντοτε ποῦ τις ἀκούει ἀπὸ μακριά, κάποιος ποῦ πέρασε τὴ νύχτα του στὴ ξενητεία, κάποιος ποῦ ξύπνιος ὠνειρεύτηκε τὴν ὠμορφιά τους. Ποῦ ἀκούει τὸ κλάμμα τους τὸ μακρυνὸ κ' ἀπὸ τὸ κλάμμα τους φτάνει τραγοῦδι. Ποῦ παίρνει ἀπάνου του τὴ συμφορὰ καὶ γίνεται ὠμορφος σὰν τὴ ψυχὴ τους.

Κ' εἶνε μιὰ τέτοια αὐγὴ στὴ μεγαλούπολη πιὸ χαρακτηριστική. Γιατὶ εἶνε ἀθῶα μπροστά της τὰ χωριά — κ' ἄσπρα εἶνε ἀκόμα στὰ χωριά τὰ σπίτια. Καὶ ἡ Ἄμαρτία εἶνε ἄπειρη ὅπου τὰ σπίτια χαμηλὰ κ' ὅπου δὲν εἶνε οἱ δρόμοι ἀσφαλτωμένοι. Γιατὶ ὅπου εἶνε ἄσφαλτος κ' ὅπου γιαλίζῃ ἀπάνου της τὸ ἠλεκτρικὸ φανάρι — ἐκεῖ γλυστράει κ' ἡ Ἄμαρτία πιὸ εὐκόλα καὶ κάπου-κάπου πέφτει ἀνάσκελα . . .

Καὶ 'ς ἓνα ἀπόμερο σοκάκι, ἔξω ἀπ' τὸ ὑπόγειο σπίτι ποῦ ἄνθρωποι ζούσανε καὶ τραγουδοῦσαν, στεκόταν τ' ἄγνωστο παιδί καὶ παρακολουθοῦσε τὸ τραγοῦδι ποῦ ἦταν

μονότονο καὶ μακρυνό. Βραχνές φωνές, κρασι χυμένο στὸ τραπέζι, ζωές ποῦ ἀλύπητα παλεύαν μὲ τὸν ἴσκιό τους. Κι' ἀπ' ὅλα ἔλεγε κᾶτι τὸ τραγοῦδι τους.

Κι' ὠχρὸ ἦταν τὸ παιδί. Κ' ἦσαν τὰ μάτια του βαθειὰ καὶ πονεμένα.

Κι' ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιά δὲ ξέχασε τ' ἀπόμερο σοκάκι, τὴ συνοικία τὴ μακρυνὴ καὶ κακοφημισμένη. Μὰ ὅμως ἀπ' ὅλα πιὸ πολὺ δὲ ξέχασε τὶς ἄγριες καὶ βραχνές φωνές καὶ τὸ τραγοῦδι ποῦ ξεχώριζε ἀπὸ μέσα τους.

Καὶ τὸ refrain του πάντα ξαναρχότανε στὰ χεῖλη του:

„Ἀγάπησα καὶ πάλι ξαναγάπησα —

„ἔπόνεσα, ξαναπονάω καὶ πάλι —

„κι' ἄς εἶνε γιὰ τὴν ἴδια πάντα ἀγάπη μου,

„πι' ἄς εἶνε γιὰ τὴν ἴδια πάντα ἀγκάλη!“

Κ' οἱ στίχοι αὐτοὶ γενήκαν ἢ ζωὴ του.

Ε. Κεφάλαιο.

I

Τὴν ἴδια μέρα ποῦ ἐπακολούθησε τὴ νύχτα ἐκείνη, ἡ Βιογινία ἔφυγε ἀπ' τὴ πόλη κ' ἐταξείδεψε μακριά, πολὺ μακριά. Κᾶπου εἶχε ἀνάγκη πιά νὰ βρῇ λίγη ἐγκατάλειψη καὶ μοναξιά.

Καὶ πῆγε σὲ μιὰ πόλη ποῦ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα. Λίγα σπίτια ἦσαν μονάχα καὶ μιὰ λίμνη.

Ὁ ἄντρας της δὲν τὴν ἀκουλούθησε. Τοὺς πρώτους μῆνες ἔμεινε ὀλομόναχη. Ἀργότερα εἶχε κᾶπου-κᾶπου τὴν